

مجلس شورای اسلامی ایران

شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد

مؤلف:

غلامرضا آذری خاکستر

سرشناسه

: آذری خاکستر، غلامرضا

عنوان و نام پدید آور

: شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد/

مولف غلامرضا آذری خاکستر

مشخصات نشر

: مشهد، شورای اسلامی شهر مشهد، مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۹۵

مشخصات ظاهری

: ۳۶۵ ص

شابک

: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۹۶۶-۳-۸

وضعیت فهرست نویسی

: فیبا

یادداشت

: کتابنامه

شناسه

: مشهد—تاریخ—قرن ۱۲-۱۴ ق

شناسه روده

: شورای اسلامی شهر مشهد، مرکز پژوهش‌ها

رده بندی، شکر

: ۱۳۹۵ ۸۷۴ ش/ DSR۱۲۱

رده بندی دیو

: ۹۵۵/ ۸۲۲:

شماره کتابشناس ملی

: ۴۲۰۷۴۹۷:

تاریخ درخواست

: ۱۳۹۵/۱/۲۱

تاریخ پاسخگویی

: ۴۲۰۶۱

کد پیگیری

مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد

شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد

مولف : غلامرضا آذری خاکستر

ناشر: انتشارات مرکز پژوهش‌های شورای اسلامی شهر مشهد

وزیری، ۳۶۵ صفحه، ۱۰۰۰ نسخه، چاپ اول ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۹۶۶-۳-۸

فهرست مطالب

۱۷	 مقدمه
۲۳	 فصل اول: اولین مدارس
۲۴	 مکتب‌خانه
۲۴	 اولین مدرسه سرانه
۲۶	 اولین رئیس مدرسه مشهد
۳۲	 اولین امتحان کلاس ششم در مشهد
۳۲	 اولین جشن تصدیق‌نامه
۳۲	 اولین مدرسه دخترانه
۴۷	 اولین دبیرستان مشهد
۴۸	 کلاس اکابر منصوری
۴۹	 اولین کودکان کستان
۵۰	 دانشسرای مشهد
۵۱	 مدرسه شبانه
۵۱	 اولین ساختمان مخصوص مدرسه ابتدایی در مشهد
۵۲	 ورزش دختران
۵۳	 اولین هنرستان
۵۸	 اولین دبیرستان شبانه
۶۰	 اولین آموزشگاه شبانه بانوان
۶۱	 کلاس آموزش زبان روسی
۶۱	 کلاس نقشه‌کشی
۶۱	 اولین کلاس اصول حسابداری
۶۳	 فصل دوم: دانشگاه
۶۳	 اولین آموزشگاه عالی بهداشت
۶۵	 اولین رئیس آموزشگاه عالی بهداشت
۶۶	 اولین فارغ‌التحصیلان آموزشگاه عالی بهداشت
۶۷	 اولین دانشگاه

۶۸	اولین رئیس دانشکده پزشکی
۶۸	اولین رؤسای دانشکده‌های دانشگاه فردوسی مشهد
۶۸	دانشکده ادبیات
۶۹	اولین رئیس دانشکده ادبیات
۷۱	اولین نمایشگاه نقشه‌ها
۷۱	اولین فارغ‌التحصیلان دانشکده ادبیات
۷۱	اولین رئیس دانشکده علوم دانشگاه مشهد
۷۲	اولین فارغ‌التحصیلان آموزشگاه عالی پرستاری جرجانی
۷۳	اولین دکتر آمورس زبان
۷۵	فصل سوم: روزنامه‌نگاری
۷۶	اولین روزنامه مشهد
۸۳	اولین کاریکاتور مطبوعات ایران
۸۵	نخستین روزنامه فکاهی مصور مشهد
۸۶	اولین نشریه شهرداری مشهد
۸۸	نخستین نشریه زنان خراسان
۹۲	اولین مجله دینی مشهد
۹۶	اولین مجله پزشکی خراسان
۹۷	اولین مجله ادبی خراسان
۹۸	اولین مجله نظامی خراسان
۹۹	اولین نشریه آستان قدس رضوی
۱۰۲	اولین مجله علمی دانشگاه فردوسی مشهد
۱۰۳	اولین‌های روزنامه خراسان
۱۰۵	فصل چهارم: چاپخانه‌ها
۱۰۵	اولین چاپخانه‌های چاپ سنگی
۱۰۶	اولین چاپخانه‌های چاپ سربی
۱۰۷	اولین چاپخانه غیردولتی ناینبایان
۱۰۹	فصل پنجم: عکاسی، تئاتر و سینما
۱۰۹	اولین عکس‌برداری‌ها از مشهد

۱۱۱	اولین عکاسان شهر مشهد
۱۱۱	اولین عکاس آستان قدس
۱۱۲	اولین عکس فوری
۱۱۲	اولین سالن نمایش
۱۱۳	اولین سالن نمایش فیلم
۱۱۸	اولین نمایش فیلم رنگی در مشهد
۱۱۸	اولین فیلم ساخته شده در مشهد
۱۲۰	اولین سینمای پد از انقلاب در مشهد
۱۲۳	فصل ششم: رادیو
۱۲۳	رادیو لشکر خراسان
۱۲۵	اولین گوینده مذهبی رادیو
۱۲۸	ارتباط با علما و روحانیون
۱۳۹	اولین برنامه کودک رادیو
۱۳۹	اولین برنامه تربیت‌بدنی در رادیو
۱۴۰	اولین برنامه تئاتر در رادیو
۱۴۰	اولین برنامه رادیویی شهرانی خراسان
۱۴۰	اولین برنامه کارگران
۱۴۰	اولین برنامه صبح رادیو مشهد
۱۴۰	اولین برنامه رادیویی کردی
۱۴۳	فصل هفتم: پزشکی
۱۴۳	اولین بیمارستان
۱۴۷	اولین جراحان مشهد
۱۴۸	اولین زن دندانپزشک
۱۵۳	اولین آسایشگاه بیماران روانی
۱۵۴	پزشکی قانونی مشهد
۱۵۵	سازمان نظام پزشکی
۱۵۵	اولین بیمارستان خصوصی مشهد
۱۵۷	اولین بیمارستان خیریه
۱۵۷	اولین داروخانه دامپزشکی

۱۵۹	فصل هشتم: دولت‌های بیگانه
۱۵۹	کنسولگری رومیه
۱۶۲	کنسولگری انگلیس
۱۶۵	اولین آمریکایی‌ها در مشهد
۱۶۹	فصل نهم: ورزش
۱۶۹	اولین مسئول ورزش خراسان
۱۷۱	اولین باشگاه ورزشی مشهد
۱۷۴	اولین میدان ورزش
۱۷۴	اولین بازی ملی فوتبال
۱۷۵	اولین جام ورزش مشهد
۱۷۵	قهرمان بارفیکس
۱۷۶	اولین مدال طلای دو میدانی خراسان
۱۸۳	اولین سالنامه ورزشی خراسان
۱۸۶	اولین تمرین اسکی
۱۸۸	اولین سفر تیم ورزشی دانشگاه مشهد
۱۸۹	فصل دهم: شهرداری
۱۸۹	اولین ایستگاه آتش‌نشانی مشهد
۱۹۷	ناکسیرانی
۱۹۹	نخستین تاکسی تلفنی
۲۰۰	اتوبوسرانی مشهد
۲۰۵	اولین اتوبوس‌های گازسوز
۲۰۵	اولین مسیر ویژه اتوبوس
۲۰۵	سیستم هوشمند ترافیک
۲۰۶	آسفالت خیابان‌ها
۲۰۶	اولین حمام‌های بهداشتی (حمام دوش)
۲۰۷	اولین کتابخانه شهر آرا در مشهد
۲۰۷	اولین فرهنگسرای شهرداری
۲۰۷	اولین پل هوایی عابر پیاده

۲۰۸	دستگاه موتورری برای نظافت شهر
۲۰۸	اولین بازار عرضه مستقیم میوه و تره‌بار
۲۰۹	فصل یازدهم: امکانات شهری
۲۰۹	اولین مولد برق مشهد
۲۱۳	اولین مهندس برق مشهد
۲۱۵	اولین مدیرعامل شرکت برق منطقه‌ای خراسان
۲۲۰	شرکت برق
۲۲۴	اولین لوله‌کشی آب
۲۳۰	اولین شرکت آب
۲۳۵	اولین تلگراف‌خانه مشهد
۲۳۸	ورود تلفن به مشهد
۲۳۹	اولین جشن راه‌آهن در مشهد
۲۴۰	ورود خط آهن به مشهد
۲۴۲	فرودگاه
۲۴۲	کشتارگاه
۲۴۵	فصل دوازدهم: صنایع
۲۴۷	اولین کارخانه قند خراسان
۲۵۳	اولین کارخانه نخریسی خراسان
۲۶۸	نخستین کارخانه یخ
۲۷۰	کارخانه‌های نوشابه‌سازی
۲۷۱	کارخانه کمپوت‌سازی
۲۷۳	کارخانه قالی‌بافی عبدالصمد عموقلی
۲۷۴	کارخانه چرم‌سازی
۲۷۴	کارخانه شکلات‌سازی
۲۷۴	کارخانه سیگارسازی
۲۷۵	کارگاه تعمیر ابزار
۲۷۵	کارخانه کالیاس‌سازی
۲۷۵	کارخانه کبریت‌سازی
۲۷۵	کارخانه آرد قنادی

۲۷۶	کارگاه‌های پشم‌ریسی
۲۷۷	کارخانه شیر پاستوریزه
۲۷۹	فصل سیزدهم: حرم مطهر
۲۷۹	نقابت
۲۷۹	اولین وقف‌نامه
۲۸۱	اولین نایب‌التولیه
۲۸۱	اولین نوای نقاره خان حرم
۲۸۱	کتابخانه آستان قدس
۲۸۲	فصل چهاردهم: انقلاب، اسلام
۲۸۳	قیام گوهرشاد، تجلی اولین «خالف» دم شهد با حکومت پهلوی
۲۸۶	اولین قیام انقلابی زنان مشهد علیه حکومت پهلوی
۲۹۱	اولین شهید انقلاب ۱۳۵۷ مشهد
۲۹۲	اولین شهید جنگ تحمیلی لشکر ۷۷ خراسان
۲۹۳	نخستین شهدای مشهد در جنگ تحمیلی
۲۹۳	اولین امام جمعه مشهد بعد از انقلاب اسلامی
۲۹۴	اولین مدیر عامل بهداری خراسان بعد از انقلاب
۲۹۶	اولین مدیر کل آموزش و پرورش خراسان بعد از پیروزی انقلاب اسلامی
۲۹۹	نخستین نمایندگی منطقه‌ای خبرگزاری جمهوری اسلامی
۳۰۱	فصل پانزدهم: دیگر اولین‌ها
۳۰۱	اولین بانی مقبره فردوسی
۳۰۳	آوانس اوگانیانس (هووانس اوهانیان)
۳۰۵	اولین گوینده رادیو
۳۰۷	اولین گوینده زن رادیو
۳۰۸	اولین دانشجوی زن رشته حقوق
۳۱۰	اولین فضانورد ایرانی
۳۱۴	اولین راننده زن هجده چرخ ایران
۳۲۱	اولین فرمانده لشکر شرق
۳۲۱	اولین خلبان ایران

۳۲۵	اولین داوطلبان فن خلبانی
۳۲۶	اولین نمایندگان دوره اول مجلس شورای ملی
۳۲۶	اولین نمایندگان مجلس سنا
۳۲۷	اولین سرشماری مشهد
۳۲۹	اولین کوپن
۳۳۳	انجمن ادبی
۳۳۳	اولین باروی شهر مشهد
۳۳۴	اولین و قدیمی‌ترین نقره‌نگاه مشهد
۳۳۷	اولین نگارنده باروتی باشگاه سوارکاران لشکر نه شرق
۳۳۷	اولین بلیط‌های بخت‌آزمایی در ایران
۳۳۸	نخستین کلاس لوله‌کش
۳۳۹	نمایش رقص
۳۳۹	اولین شرکت مسافری
۳۴۰	نصب دستگاه زلزله‌شناسی
۳۴۰	ایستگاه هواشناسی
۳۴۱	نصب دستگاه معاینه اتومبیل
۳۴۲	آموزشگاه رانندگی
۳۴۴	اتومبیل‌رانی بانوان
۳۴۴	بنگاه اتومبیل
۳۴۵	اولین هتل مشهد
۳۴۷	اولین هتل پنج‌ستاره
۳۴۷	اولین پانسیون
۳۴۸	تأمین بانک
۳۴۹	اولین نمایشگاه کشاورزی
۳۵۱	چهارشنبه بازار
۳۵۱	ساخت فواره
۳۵۳	منابع و مآخذ

مقدمه

پژوهش درباره اولین‌های شهر مشهد می‌تواند اقدام مهمی برای شناساندن هویت این شهر مذهبی باشد. برای عموم مردم مهم است که بدانند اولین‌های شهر مشهد که و چه بوده‌اند یا چگونه شکل گرفته‌اند؟ چالشی که درباره اول و اولین وجود دارد، تفاوت این دو مفهوم است. در واقع این کتاب درصدد معرفی نفرات اول نیست، بلکه به معرفی اولین‌ها می‌پردازد؛ زیرا اولین‌ها همیشه اولین می‌مانند ولی اول بودن مقطعی و زودگذر است. این تفاوت‌ها موجب شده که تاکنون درباره اولین‌ها، کتاب‌ها و تحقیقات مستقلی انجام شود.

اولین‌های هر شهر تأثیراتی در ساختار مدنی جامعه دارند، تأییراتی که گاه موجب تحولی عظیم شده است. در هر جامعه‌ای، نخبگان نقش مؤثری در تغییر و تحولات دارند و گاه این نخبگان از اولین‌ها به شمار می‌روند. به هر روی در مجله از اولین‌ها، بیشتر به جنبه‌های ارزشی پرداخته می‌شود و همیشه "اول بودن" یا "اولین بودن"، یادآور نیکی و ثبات مثبت است.

نگاه جوامع به اولین‌ها متفاوت است. «اولین‌ها مشکلات فراوانی را تحمل کرده‌اند؛ به ویژه اگر اولین بودن در زمینه فناوری یا صنعت باشد» این مسأله بیشتر قابل تأمل و بررسی است.

توجه به اولین‌های شهر مشهد، نگاه نکته‌بین به بخشی از اجتماع است که با ایجاد مؤسسات و با کارهای زیربنایی و جدید، نقش مؤثری در ابعاد مدنی اجتماع داشته‌اند. از این رو شناخت و معرفی این گروه با این مؤسسات و دیگر مواردی که در موضوع اولین‌ها قابل بررسی است، می‌تواند گوشه‌ای از تاریخ اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و صنعتی مشهد را نمایان سازد.

انگیزه آگاهی درباره اینکه یک ماجرأ، اولین بار چگونه رخ داده است، در یک حرکت هنری خاص، بردارنده اولین گام چه کسی بوده و ... می‌تواند به علل زیر باشد:

الف. ارضای حس کنجکاوی ذاتی و فطری؛

ب. توان بررسی و تحلیل یک موضوع از ابتدا تاکنون و ریشه‌یابی آن؛

ج. ادای دین و ذکر خیر کسانی که اولین گام را در حل مسائل و مشکلات زندگی بشر برداشته‌اند؛

د. بالا بردن سطح اطلاعات عمومی (محمدزاده، ۱۳۷۶: ۳).

در میان دانشمندان اسلامی و عرب، از قرن‌ها قبل تهیه و تدوین کتاب‌هایی درباره اولین‌ها مرسوم بوده است. نخستین تألیف در این زمینه کتاب المعارف نوشته ابن قتیبه دینوری (۲۷۶ ه.ق) است. کتاب‌های *الاعلاق النفسیه* تألیف ابن رسته ابوعلی احمد بن عمر (قرن سوم)، *معروف‌الاولئیل* تألیف ابوهلال عسکری و یا باب اول کتاب *لطف‌المعارف* تألیف ثعالبی، از دیگر آثار در این زمینه است (محمدزاده، ۱۳۷۶: ۳).

کتاب *پیدایش اولین‌ها*، نگارش عمران علیزاده که در سال ۱۳۶۴ چاپ شده، یکی از آثار متأخر درباره اولین‌هاست (محمدزاده، ۱۳۷۶: ۴). کتاب‌هایی چون *اولین‌ها و آخرین‌ها* تألیف محمدحسین معینیان نیز به این موضوع اشاره دارد. اثر دیگر، کتاب *اولین‌های تهران* به قلم سیروس سعدوندیان است که در سال ۱۳۸۰ به همت انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در ۶۸۲ صفحه و چهار فصل منتشر شده است. فصل اول این کتاب به نخستین روزنامه و نخستین خبرها درباره تهران اختصاص یافته است. فصل دوم "نخستین‌ها: از همه چیز، از همه‌جا" نام دارد و در فصل سوم، خواننده با نخستین سینماهای شهر تهران آشنا می‌شود. آخرین فصل این کتاب به دو خاطره از نخستین نارضایتی‌ها اختصاص دارد. نویسنده این کتاب بیشتر در زمینه فرهنگ، به ویژه اولین نشریات و سینماها مطالعه و پژوهش کرده است.

علاقه عموم به شناخت اولین‌ها موجب شده حتی در موضوعات خاص نیز آثاری در این زمینه به رشته تحریر درآید. کتاب *اولین‌های دفاع مقدس* به قلم محمد خامه‌یار جدیدترین کتاب در این زمینه محسوب می‌شود. این کتاب در هفده فصل به دسته‌بندی‌های مختلف درآمده و انتشارات پارسا اندیش قم در سال ۱۳۸۹ آن را منتشر کرده است.

درباره اولین‌های شهر مشهد، هرچند در مطبوعات به صورت پراکنده به برخی موارد اشاره شده، اما تا کنون کنکاشی جدی صورت نگرفته است. یکی از انگیزه‌های نگارنده برای معرفی اولین‌های مشهد، بررسی اثرات آنها بر تحولات جامعه بوده است. ناشناختن به منابع پژوهشی درباره اولین‌های شهر مشهد، از جمله مشکلاتی است که هر پژوهشگر با آن مواجه است. در منابع مطالعاتی موجب می‌شود تا مدت زمان بیشتری صرف این‌گونه پژوهش‌ها گردد. به طور کلی، اولین‌های مشهد تا کنون مهجور و گمنام بوده‌اند و این کتاب درصدد است با معرفی و بازشناسی آنها، نقش و سهم این‌ها را در تحولات و ساختار جامعه نشان دهد.

به سبب جدید بودن موضوع، قطعاً پژوهش حاضر خالی از نقص نیست. هرچند کوشش شده با استفاده از منابع مختلف اولین‌های شهر مشهد شناسایی و نوشته شود.

منابع مطالعاتی مورد استفاده در این پژوهش را می‌توان چنین تقسیم‌بندی کرد:

الف. کتاب‌ها

هرچند مبحث اولین‌های مشهد موضوعی جدید است، اما از لابلای کتاب‌های مختلف می‌توان به زندگینامه برخی از اشخاصی که در زمره اولین‌ها هستند، دست یافت.

ب. خاطرات و مدارک تاریخی شفاهی

تاریخ شفاهی عبارت است از شیوه یا روشی که پژوهشگر با استفاده از ابزار صوتی یا تصویری به سراغ رجال، شخصیت‌ها یا شاهدان عینی وقایع می‌رود و با ضبط خاطرات ایشان به بررسی وقایع گوناگون می‌پردازد.

در تاریخ شفاهی، مصاحبه‌کننده با استفاده از اسناد و مدارکی که به دست می‌آورد، به برخی نکات مبهم تاریخی دست می‌یابد که حتی در اسناد کتبی هم به آن اشاره نشده است. از دیگر امتیازات تاریخ شفاهی می‌توان به این موارد اشاره کرد:

۱. چون خا رات افرادی که در جریان یک حادثه بوده‌اند، تکمیل‌کننده اسناد به شمار می‌رود، می‌توان از اسناد شفاهی به عنوان منابع دست اول یاد کرد.

۲. معمولاً تا انتشار اسناد در سائل مختلف، مدت زمانی خواهد گذشت. تاریخ شفاهی به پژوهشگران امکان می‌دهد پیش از انتشار اسناد، از زبان شاهدان عینی وقایع، اطلاعاتی کسب کنند. نکته درخور توجه در تاریخ شفاهی، به دست آوردن اطلاعات بکر و جدید از مصاحبه‌شونده است. در این شیوه، محقق در انتظار آزاد شدن اسناد بایگانی‌ها نیست. زیرا با روی آوردن به تاریخ شفاهی، به اطلاعاتی، فراتر از نوشته‌های مکتوب دست می‌یابد.

۳. در تاریخ شفاهی، جذابیت خاصی وجود دارد. پژوهشگر در این روش حالات و طرز بیان مصاحبه‌شونده را که از نظر روان‌شناختی مهم است، درک می‌کند. در لحن گفتار حالات گوناگونی نظیر ضعف و غضب، قاطعیت، صلابت، تمنا و الحاح، آرامش و اضطراب و برخی صفات دیگر نهفته است که نمی‌توان از آن‌ها مکتوب کرد بلکه فقط باید دید و شنید.

۴. ویژگی اصلی تاریخ شفاهی نداشتن قضاوت و داوری است؛ چرا که مخاطب از شیوه‌های ارشادی، خسته و خواهان راهکاری است که شخصاً قضاوت نماید و تاریخ شفاهی، این امر را ممکن می‌سازد.

۵. تاریخ شفاهی به محقق کمک می‌کند بر مبنای تجربه مستقیم و غیرمستقیم فردی، تصویری کم و بیش زنده از وقایع تاریخی ارائه دهد.

در حال حاضر می‌توان بسیاری از تحقیقات تاریخ معاصر را به شیوه تاریخ شفاهی انجام داد. مصاحبه‌ها بخش ارزنده‌ای از کتاب حاضر را تشکیل می‌دهند و اهمیت منابع شفاهی باعث شده تا با یک پیش‌زمینه به پژوهش درباره اولین‌ها پرداخته شود.

ج. اسناد

استفاده از اسناد و مدارک آرشیوی به حصول اطمینان پژوهشگر از ثبت وقایع و تحولاتی که در گذشته به وقوع پیوسته، کمک می‌کند. مکاتبات اداری، بخشنامه‌ها، آگهی‌ها و ... بخشی از اسنادی هستند که پژوهشگر می‌تواند با اتکا به آنها به تحلیل مسائل مختلف بپردازد. بسیاری از مطالب کتاب حاضر با تکیه بر اسناد بایگانی‌های مختلف نگارش شده است. هرچند در دسترسی به بخش عمده‌ای از اسناد، مشکلات و بعضاً مخالفت‌هایی وجود داشت، با این حال دسترسی به گنجینه عظیم اسناد و مدارک آرشیوی "سازمان کتابخانه‌ها، روزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی" تا حدودی این نقیصه را رفع نمود.

به طور کلی اسناد، نقش محوری و اصلی در شناسایی اولین‌ها دارند و موجب قاطعیت در اظهار نظر نهایی درباره اولین خواهد شد. مثلاً استفاده از اسناد بایگانی کارخانه قند آبکوه، نخستین کارخانه قند شرق کشور، ارزیابی شرایط نصاری-اجتماعی سال‌های ۱۳۱۵ تا ۱۳۳۰ مشهد را ممکن ساخت. همچنین با دسترسی به اسناد و مدارک تاریخی و نخستین کارخانه تخریسی و نساجی خراسان، برخی اولین‌های ثبت شده در اسناد و مدارک آن کارخانه شناه‌ایی گردید.

بخشی از مطالب این پژوهش نیز بر اساس اسناد شخصی و خانوادگی تنظیم شده است. هرچند شناسایی شمار زیادی از خانواده‌های مورد نظر با شواهدی همراه بود و برخی نیز به دلیل بی‌اعتمادی، از ارائه اسناد و مدارک خوداری کردند، اما اسناد شخصی برخی از اولین‌ها در این کتاب ارائه شده است.

د. عکس

تصاویر و عکس‌ها از جمله منابع بصری و بعضاً خبری و تحلیلی در پژوهش‌های معاصرند. عامه مردم به گونه‌ای با عکس در ارتباطند و با مراجعه به آلبوم تصاویر به مرور خاطرات بسیاری خود می‌پردازند. انواع مختلف عکس‌ها عبارتند از:

۱. عکس‌های یادگاری؛ که ممکن است تصاویر ثبت شده به صورت گروهی یا دو یا سه نفره باشد. این عکس‌ها کمک می‌کند تا دامنه اطلاعات شخص بازبینی گردد و در برخی موارد وجود شخصیت‌های مطرح، دیدگاه جدیدی نسبت به موضوع ایجاد کند.
۲. عکس‌های تاریخی؛ که برگرفته از رویدادهای تاریخی و سیاسی گذشته است. تصاویری چون حضور در تجمعات، راهپیمایی‌ها، جشنواره‌ها و حوادث می‌تواند به عنوان سند در پژوهش‌های تاریخی معاصر مورد استناد قرار گیرند.
۳. عکس‌های شخصیت‌ها؛ حضور شخصیت‌های کشوری در بازدیدها، میان مردم و در برنامه‌هایی که به این مناسبت تدارک دیده می‌شود از جمله مباحثی است که در میان انبوه عکس‌های شخصی

افراد وجود داشته است. این عکس‌ها اغلب به حضور استادان و درباریان در گذشته اختصاص دارند.

۴. عکس‌های هنری؛ دسته‌ای دیگری از تصاویرند که عکاسان با زاویه دید و نوع تفکر خودشان به ثبت موضوع می‌پردازند.

۵. عکس‌های خبری که معمولاً با هدف بیان یک اتفاق یا حادثه ثبت می‌شوند و اغلب، روزنامه‌نگاران و پژوهشگران در تحقیقات خود از آن استفاده می‌کنند.

در این کتاب تلاش گردیده تا با ارائه بیش از ۹۰ عکس که شمار زیادی از آنها تا کنون منتشر نشده، خواننده به صورت سری با افراد یا موضوع مورد نظر آشنا گردد.

ج. روزنامه‌ها

روزنامه به عنوان رسانه‌ای که رساننده اخبار و تحولات یک شهر است، نقش مؤثری در ثبت رویدادها دارد. بنابراین، مطالب مندرج در نشریات می‌تواند کاربرد مهمی در تحقیقات تاریخ معاصر داشته باشد. استناد به مطالب روزنامه‌ها به پژوهشگر کمک می‌کند تا از شرایط آن زمان بیشترین بهره را ببرد. درباره اولین‌های مشهد، روزنامه‌ها می‌توانند بیشترین مطالب را ارائه کنند زیرا گاه عنوان یک خبر می‌تواند به موضوعی اشاره کند که بی‌ارتباط با اولین‌ها نبوده است. از این رو علی‌رغم نیاز به صرف وقت زیاد، کوشش شده با بررسی و مرور اغلب روزنامه‌های شهر مشهد تا اواخر دهه سی، تحولات شهر مشهد شناسایی گردد.

روزنامه‌های ادب، آفتاب شرق، طوس، خراسان، بهار، قدس، نهان و شهر آرا از جمله نشریاتی بوده‌اند که در این کتاب بیشترین استناد را داشته‌اند.

و. وب‌گاه‌ها

امروزه سایت‌ها و وب‌گاه‌ها هم می‌توانند مأخذ تحقیقات به شمار آیند؛ زیرا هم‌اکنون بسیاری از مجلات، روزنامه‌ها، فرهنگ‌ها، دایره‌المعارف‌ها و حتی کتاب‌ها از مجاری وب در اختیار کاربران قرار می‌گیرند. در برخی مدخل‌های این پژوهش از این منابع بهره گرفته شده است. با این حال اگر نگاهی آسیب‌شناسانه به مطالب خروجی از سایت‌ها یا وبلاگ‌ها داشته باشیم، درمی‌یابیم برخی مطالب منتشر شده، چندان مستند نیستند و پژوهشگر تنها می‌تواند از آن به منزله سرآغازی برای پژوهش استفاده نماید و نتایج کامل را در منابع مکتوب یا کتابخانه‌ای جستجو کند.

کتاب شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد درصدد است تا به شناسایی شماری از رویدادها و اشخاصی که نقشی در مسائل و تحولات جدید داشته‌اند، پردازد. با توجه به اینکه تقریباً تحولات صورت گرفته در جامعه مشهد از اواخر دوره قاجار بوده است، بنابراین محدوده زمانی کتاب بیشتر از اواخر دوره قاجار تا پیش از سال ۱۳۵۷ را دربر می‌گیرد. البته موارد متعددی نیز پیش و پس از محدوده زمانی یاد شده مورد بررسی قرار گرفته‌اند. باید اذعان نمود که این کتاب فقط بخشی از اولین‌های شهر مشهد را شامل می‌شود و بسیاری از موضوعات وجود دارند که فرصت معرفی آنها در این کتاب مهیا نشد. همچنین تلاش شده تا بیشتر مسائل فرهنگی پرداخته شود زیرا تمام تحولات، در بستر مسائل علمی و فرهنگی نضج می‌گیرند.

مطالب کتاب در پانزده فصل تدوین و نگارش شده است. در فصل اول به مسائل آموزشی و فرهنگی در محورهایی چون تأسیس اولین مدارس پرداخته شده است. فصل دوم به اولین‌های دانشگاه اختصاص یافته و در فصل سوم درباره اولین‌های جبهه مطالبي نوشته شده است. اولین‌های رادیو، سینما، پزشکی، دولت‌های بیگانه، امور ورزشی و انقلاب اسلامی مطالب بخش‌های چهارم تا دهم را تشکیل می‌دهند. عملکرد شهرداری درباره اولین‌های حرم ماهر، مکانات شهری، و صنعت در دیگر فصول کتاب بررسی شده‌اند. فصل پانزدهم درباره شماری از اولین‌های شهر مشهد در موضوعات متنوع، تنظیم و نگارش شده است.

کتاب شناسایی و معرفی اولین‌های شهر مشهد تلاشی اندک برای مدیریت از نخستین کسانی است که در راه مدنیت و توسعه شهر مشهد قدم‌هایی برداشته‌اند. امید است که به بهانه خوانندگان واقع شود.

عالم‌رضا آذری خاکستر

آذر ۱۳۹۱